

Lars Björne: Brytningstiden

Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del II 1815-1870.
Rättshistoriskt bibliotek LVIII. Lund 1998.

ANU PYLKKÄNEN

Boken är den andra delen av fyra i ett större forskningsprojekt kring den nordiska rättsvetenskapens historia, som Lars Björne har åtagit sig att skriva. Jag har anmält den första delen i Finsk Historisk Tidskrift år 1997 (HTF 1997:2, 262-265), där jag kom till den slutsatsen att hela bokserien är mycket viktig läsning för alla jurister även om den är ganska krävande i sin detaljrika och i viss mån tunga uppläggning. När jag läste den andra delen kunde jag notera att texten blivit lättare att läsa och även på något sätt mera engagerande än i den första. Detta är å andra sidan inget under med tanke på att den nordiska rättsvetenskapen i själva verket nådde sin blomstringsperiod först på 1800-talet då den moderna rättsvetenskapens grunder lades i den form vi känner till idag.

Björne utgår från den tyska historiska skolan och undersöker den förändring som skedde i Norden fram till 1870-talet delvis just på grund av historiska skolans inflytande. Institutionessystemet och naturrättens betydelse började försvagas mot slutet av 1820-talet. Den danska juristen Anders Sandöe Ørsted dominerar boken, eftersom han ju var en av de första i Norden som riktigt kunde absorbera och på ett originellt sätt tillämpa – samt kritisera – den tyska rättsvetenskapens, främst historiska skolans idéer. Enligt Björne spred sig dessa tankar till Norden genom honom, och han t o m

frågar sig om »Ørsted och hans tid» inte varit en mera relevant titel.

Boken består av en litteraturhistorisk och en vetenskapshistorisk del. Framställningen börjar med en översikt över rättsvetenskapens politiska, ekonomiska och tekniska förutsättningar samt juridiska professionens uppkomst. I den första delen presenteras varje lands rättsvetenskap och i den senare delen diskuteras tidens aktuella vetenskapliga problemområden i rättsteorin, privaträtten, straffrätten och processrätten. En mer omfattande analys av statsrättens eller offentliga rättens utveckling besparas till tredje delen av projektet. Bokens disposition är i och för sig klar, men den förorsakar då och då vissa problem för läsaren när samma författare och deras idéer behandlas på olika håll.

Även om Sverige och Norge fick relativt demokratiska grundlagar i början av 1800-talet var de nordiska samhällena fram till 1800-talets andra hälft ganska strikt konservativa ståndssamhällen. Slesvig-Holstein-krisen i Danmark och liberalare vindar i Finland efter Alexander den andras tronföljd öppnade vägen till nationalism och marknadsekonomi. I alla länderna var konservativa ämbetsmän en maktfaktor. Juridiska examen och kompetenskrav kunde enbart gradvis professionalisera rättskulturen fr o m 1820-talet. Den indelning till

rättsområden som vi känner idag (speciellt skillnaden mellan offentlig- och privaträtt) uppstod inte riktigt förrän på 1850-talet. Bland rättslärda finner man mestadels konservativa jurister men också några få av dem som ivrigt förespråkade liberalare alternativ. Obegränsad tryckfrihet var ingalunda en självklarhet på den tiden, vilket också bidrog till viss konservatism och eftersläpning i juridiken.

Den stora frågan i boken är om Ørsted eller de övriga nordiska rättsvetenskapsmännen var riktiga systematiker och anhängare av historiska skolan eller inte. Björne tycks besvara denna fråga både jakande och nekande. Han påpekar den stora danska juristens viktigaste arbete »Haandbog over den danske och norske Lovkyndighed» I-VI från år 1822-1835 med vilken Ørsted introducerade ett systematiskt angreppssätt till analysen av juridiska normer. Å andra sidan beskriver han Ørsted som en kasuistiker och eklektiker som först och främst syftade till praktiska lösningar på juridiska problem och till en pedagogisk och ändamålsenlig disposition. Han tyckte ändå såsom många andra – enligt historiska skolans idéer – att den rättsuppfattning som kan skönjas i en folks historia är en viktig grund för lagtolkningen. Han använde för första gången termen »rättskälla» och ansåg att lagarna, sedvanan och praxisen utgör valida rättskällor. De allmänna lärorna togs av den tyska (pandekrättsliga) traditionen som en väsentlig del av juridiken, som man började indela till en allmän och en speciell del.

Andra danska författare, t ex rättshistorikern Kolderup-Rosenvinge eller hegeliannen Bornemann utvecklade sina egna systematik. Kolderup-Rosenvinge var den enda som betecknade indelningen privat- och of-

fentlig rätt nödvändig i sin »Encyclopaedie» från år 1849. Bornemanns rättsystem var unikt: det bestod av människorätten, familjerätten och statsrätten. Den stora majoriteten av rättsvetare hade nästan inget som helst intresse för systembildning, men enligt Björne var alla eniga om att ett strängt logiskt och deduktivt system skulle vara rentav skadligt för rättsvetenskapen. Tanken på att lagstiftarens befogenheter skulle vara inskränkta inom privaträtten förblev helt främmande för de nordiska rättsvetenskapsmännen. De tänkte m a o inte att rättsystematiken skulle eller borde återspegla själva rättens inre logik. Detta kan kanske tolkas som ett tecken på den starka staten och den rättsliga sfärens relativa osjälvständighet som även senare har varit så utmärkande för Norden.

I Norge och Sverige började rättsvetenskapen blomstra först lite senare. I Norge utkom först på 1860-talet juridiska framställningar (lagkommentarer eller läroböcker) om den inhemska rätten, i Sverige fr o m 1830-talet i samband med både civil- och straffrättsliga reformer. I Sverige höll man länge fast på tredelningen i vilken den ekonomiska rätten hade en plats vid sidan av privat och offentlig rätt. I Finland dominerade den rättshistoriska riktningen och naturrätten fram till sent på 1800-talet, och nivån av den juridiska kunskapen var i allmänhet låg. Å andra sidan var de politiska omständigheterna också föga gynnande för progressiv rättsvetenskap.

I den vetenskapshistoriska delen diskuterar Björne om de strömningar som fanns kring sådana juridiska frågor som rättskällor, juridiska och naturliga personer som rättssubjekt, äganderättens utveckling, dödsstraffet, bevisrätten mm. Det är omöjligt att

referera allt här. För mig var just dessa avsnitt väldigt intressanta och informativa, för att inte nämna den detaljrikhet som finns i framställningen. Genom att läsa Björnes bok får man både en bred allmän kunskap om nordisk rättsvetenskap men samtidigt också riklig information på specifika författare och deras arbeten.

Författeropplysningar:

Anu Pylkkänen, JD, är docent dr.jur. vid Helsingfors Universitet, och är tf. professor i juridik vid Umeå Universitet.